

hetetlen, a hétköznapi élet működése pedig kiszámíthatatlan lett”? E kérdéssel való nyílt szembesülés mint az elkerülhetetlenül *melankolikus ellenállás* egyedül lehetséges formája? Krasznahorkai regénye ezt sugallja.

JUHÁSZ Erzsébet

A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR LÍRA IFJÚ „KÉZMŰVESEIRŐL“

M. Csepécz Szilvia: *Történekek küszöbén*. Főnix Füzetek, Madách Kiadó, Pozsony 1990; Ravasz József: *Idegen kézműves*. Főnix Füzetek, Madách Kiadó, Pozsony, 1990

Sajátos világba vezetnek bennünket M. Csepécz Szilvia versei. Furcsa, kissé idegen szféra ez. Gyakran erőltetettnek hat, mégis vannak figyelemre méltó kiszögellései, szigetei.

„Az üresen hagyott helyek identitálnak” – vallja a lírai én, miközben költőnk alapvető versépítő, versszervező eszközét is föltárja. Ez: a hiány. Versei a modern „hagyományoktól” eltérően nem bővelkednek áthajlásokban. Inkább a töredékesség, a tudatosan félbeharpott sorok hatásmechanizmusa dominál. Műformájának tömondatok és határozós szerkezetek az építőkövei. Csonka mondatfoszlányok sejtelmességével rétegezi asszociációkóreit, melyek ennek megfelelően elégedetlenségről, megcsonkult valóságról „dalolnak”.

Az élet kiismerhetetlen szövevényként, egymásba kuszált jelenségek halmazaként testesül meg, melyben az én a rejtőzködési sáncai mögé húzódik, hogy azután a bizonytalanság otthonná, menedékké váljon: „Valaki fél / valaki hátrál bennem / hogy ne lehessen feldolgozható / hogy ne sikerüljön az azonosságom / igazolása jónak rossznak” (A lépés). A magány perceibe való zárkózás tárgyiasult, gépiessé merevedő unalmat szül, félszavakkal elmondható életfolyamatot. Mindig egyforma reggelek között zakatolnak a lírai én napjai: „Kilép a tükörből / és munkába indul / békés az ajtó / még készületlen / és úgy tesz / és elindul / mintha és mennék / ilyen egyszerű” (Egy reggel és a tartozékai).

A kiszakadás, a fojtogató állapotból való kilépés az egyetlen járható út, a kérdés csak az, merre lépni, melyik utat választani. Az „életigenlő teljesség” nagy illúziója sürget mohó akarattal sűrítve egyetlen hatalmas lépésbe minden elképzelhető irányt, hátha mégis rálehetni a valódi hazára: „És növekednék / lassan magamba gyűrném / az összes szabad irányt / egyetlen lépést vállalva csupán / úgy lehet / hazaérnék” (A lépés). Az első lépések az alkotás örömei felé visznek, ha léteznének ilyen minőségek ebben a világban. Mert itt nem érdemes szót vesztegetni a szóra, hiszen „ugyan mi történhet még a szavakkal”. A költészetnek nincs varázseroje, feloldó vigasza, „a költő hivatásos / apróra változott szenvedő”. A poézis szája széle kínlódo fintoeba görbül, mert tudomásul kell venni, hogy „fel nem old / meg sem tart / a vers”. Minden további „lépkedést” megbénít a ráismerés, miszerint: „bármit választasz: vereség”. Vereség, mert a „teljesség szegélyével” szemben csak a „romló anyag” pillanatnyiséga adott. „Időbe zártan” nyúlik az én magánya, mely, úgy tűnik, olykor-olykor föloldódhat az

érzelem, a szerelem közvetlenségében. De ez ismét csak a pillanat csalfasága. Mert két más világ kerül egymás mellé. A különbözőség fordulói pedig lehetetlenné teszik az összeolvadást. „Penge szememben az ismerés” – fogalmazódik meg a csalódás, s amikor arról a másikról is kiderül, „köfejtő szerszámkén / hántottál mindent / ami idegen köreidtől,” egyértelmű a széthullás. Minden kapcsolatot a teljesség megkísértése, „majdnem sikerült őszinteség”, melyhez a sebző idő közelít, meghozza a hasadás előtti utolsó percet is, amikor a „még bőkezűen hazudok” állapota igaz, majd bekövetkezik a kezdetekhez való visszatérés: „Nem sikerült a hús, a vér, / Az egyedüllét a tisztulásom” (Az ajtó és a tenger). A létidegenség kitérői lélegzetvételnyiek. A teljesség távoli csúcok birtoka marad, s a nagy titok is megfejthetetlenül úszik el, s ettők „kín a feltörhetetlen létezés”. Az én homályos történések küszöbén topog: „... Körös körül a látvány / áthatolhatatlan... Becsukódhat tartós / kosara a mélynek, legjobb barátunk, csikorgó másolás” (Becsukódhat).

Az utolsó stádiumban a lírai én a halál képeivel ismerkedik. Adyt idéző hangulat szólal meg a Séta III. strófájában, másutt viszont mintha egy Vasko Popa-i örökség támadna föl újult erővel. Üresség, kövek és csontok „építik” A jó kertész és a Fedezékben sorait: „Hát fölszívódtam egészen. / Csontjaimon átzúg a tenger, / elmémbe kövek” (Fedezékben).

Más nyomokon indul Ravasz József „versfaragása”. Míg Csepécznél az értelem, a logika tekervényei irányították a vers menetét, addig Ravasz az érzékszervek birodalmára hagyatkozik. A látvány elsőrendű ihletővé válik. Már-már a tényköltészet határait súrolja.

Költőnk indulását alapvetően meghatározza származása. A cigány lét és minőségei mindig is hálás, kalandos témát és kitérőket szolgáltattak. S ami lényeges: fő mozgatója az érzelmek áradása. Egy természetközeli s éppen ezért kissé nosztalgikus képsorozat beindulása következik. A Nádas Pétertől kölcsönzött mottó is az életigenlés heves rohamát, a haláltól szabadult ember mohó vágyát ígéri: „Előlem nem zárták el a halált, a véget, a pusztulást, s ezért pontosan fordítva kezdtem el élni.” Kínagyítva keringenek a lírai én világában a mindenható istenségek, az érzékszervek. A szív, a szem, a száj, a faj a tenyér... Emberi testrészek önállósulnak más és más szerepben tűnve föl. A legtöbbször visszatérő motívum a szem. Harminchatszori megjelenése behálózza a kötetet, egységes láncra fűzi a verseket. Funkciói változatosak, a táguló világmindenség stádiumait példázzák. Először egy mikrovilág, az emberi én részeként, testrészként szegeződik ránk. Az érzékelés elsődleges forrásaként az élet mindennapjainak a tárháza, hiszen a látvány apró szenzációit őrzi: „Belesüllyedt szemembe a szekér / boldog lovak... – szemében kápolna is van / imazsámoly és rózsafüzér / hantok zuhanása / szigorú fekete fejkendők / kereszt nélküli halott” (Fekete fejkendők). Menedék is tud lenni, az élet forrása, vigasz: „kövér a jószág / szememből buja fút legel... – a szemem ama kapuk egyike / melyen hazajár a koldus”. A következő percben már egészszé, cselekvő „szemlélyé” lép elő a testrészt: „kötélre meredő szemem / harangot rángat / homokot kavará szélben” ... – „Az ekét utánzó szem. / Kifordítja emlőit az anyaföldnek.” A kép tovább tárgul, előbb a tárgyak és az élőlények alakját veszi magára (szemeteskuka, fecske, ablak), majd tavak és tengerek kékségéből tündöklük elő, hogy azután a nap és az éjszaka fényeibe bukjon át. A végső nagy átalakulás a kör világmindenséget szimbolizáló kerek zártságával és végtelenségével történik meg. Sajátos utat járunk be ily módon, a haláltól az életig,

az élettől a halálig jutunk: „ha átfordítható lenne a szem / köröket látnánk s / benne pusztulnánk el”. A bukolikus pásztorköltészet idilljére emlékezik a szem, amikor régen volt cigánykaravánok fénylő hátú bikái vonulnak el a színen. A nomádok vándorlása nem ismer nyelvet, csak életet, az élet szavait, úgymint: Nap, ég, föld, csillag, harmat, ló, madár, virág, szél, erdő, ember, gyökér... A tenyér megtartó melege szerelmet, vér-ízű ölelést, új életet ígér: „Cigányasszonyé a szívem dobogása. / Méhébe kívánom őseim hangját, / Szólitgató madarak hangját. / Ébredést, / Azt a mámort. / Józan szemű utak sokaságát. / Fájdalmas szülést. Sok vért. / Új életet...” (Tél negyvenedszer)

A költő, az alkotó lírai én jelene viszont másféle, dehumanizált valóság árnyékában tengődik. Lehet-e vigasz, letűnt idők pótlása a költészet? Hiszen a költő, a poéta már régóta megszűnt zseninek lenni. Soraiban a lassan alakítgató kézműves verejtékes munkája kel életre. „Érchegy a szó. / Bányász a nyelvem” – tárja fel titkát a művész. Építőanyaga a látvány, a mozaikkockákra bontott valóságdarabok: „Verset írok. / Másként, mint a költők... / Én a szememből veszem építőanyagát, / azt rakom falba. / Csupa erődtítmény, ahová tartozom. / Ahol a költészet nyelv-őhaj” (Idegen kézműves).

De minden tettének lényege mégiscsak cigány cselekedet, egy elveszített, édeni boldogság utópiája. S habár „elszakadt bennem a lánc”, az egyetlen, mi életet, az emlékezés. Ebből fakad a „frissen sült vers-hús”, s a képzelet öröme, a mese. A mese, mely a nirvána súlytalan csendjét őrzi, s mely a vers édestestvére. S noha a vers „a legsötétebb utak egyike”, mégis a hazaérkezés nirvánanyugalmát kínálja: „határtalan SZÓképek berendezése / lett a mindenütti otthonom: / kötetlen formában szabad.”

A kötetlen formák szabadsága a lírai én tudatában egészen a reinkarnációs átlényegülésig mint végső megoldásig terjed: „Gurulok kőnek, Vízbe esem. / Már mindenütt vagyok. Sehol sem lelsz. / Mocskos hó lehet az arcom. / Ajkam latyakká szennyeződik. / Szánodat siklató testemen / csilingelő csengettyű a fejem...” (Úgy fázom...)

CSAPÓ Julianna

S Z Í N H Á Z

HAMLET

Dániában rendszerváltás van. Az előző király két hónapos halott, az új átépíti a falakat. Leglábbis renoválja. Helsingør: felvonulási terület. Malterosvödörök között játszódik le a darab. Claudius és kísérete ásókat, csákányokat, törmeléket kerülget. A fölállványozott falakon kőművesbrigád mászkál, érdeklődve követi a cselekményt, időnként bele is szól.

Ez egy utódállamokra érvényes Hamlet. Játszódhatna akárhol, a Rodope-hegység és az Elba folyása között, ahol megvannak még a régi bástyák. Mint a meredeken az Adria fölé emelkedő Lovrjenac erődben, a Dubrovniki Nyári Játékokon. Az előadást meghívott vendégként Babarczy László rendezte.

Pillanatok alatt kiderül, hogy Babarczy helyhez kötött dramaturgiai gondolkodása nem nélkülözi a Shakespeare-re vonatkozó elemző munka és a játékokteltek gondos